

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΔΑΡΑΣ

**ΟΨΕΙΣ ΣΥΜΒΙΩΣΗΣ, ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΩΝ
ΜΕΤΑΞΥ ΑΒΑΡΩΝ ΚΑΙ ΣΛΑΒΩΝ, 6ος-9ος ΑΙ.**

Ανάτυπο από τό περιοδικό «ΒΥΖΑΝΤΙΑΚΑ»
τόμος 28ος

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2009

Ἡ δὲ καὶ τῶν Ῥωμάνων διακράτησις ἦν μέχρι τοῦ Δανούβεως ποταμοῦ, οἱ καὶ ποτε θελήσαντες τὸν ποταμὸν διαπερᾶσαι καὶ καταμαθεῖν, τίνες κατοικοῦσιν ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ, διαπεράσαντες εὗρον ἔθνη Σκλαβήνικα ἄπλα ὄντα, ἅτινα καὶ Ἄβαροι ἐκαλοῦντο. Κατὰ την περιγραφή της κατάληψης των Σαλώνων¹, ο Κωνσταντίνος Ζ΄ Πορφυρογέννητος στο κεφ. 29 του έργου του *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν* καταγράφει τα ονόματα των Σλάβων και των Αβάρων ως συνώνυμα², ενώ στο κεφ. 30, όπου εξιστορεῖ το ίδιο γεγονός, πληροφορεῖ ότι η πρωτεύουσα της βυζαντινῆς Δαλματίας κατελήφθη μόνο από τους Αβάρους³. Η σύγχυση στα ονόματα των δύο λαών, που παρατηρεῖται και σε άλλες πηγές, όπως θα σημειωθεῖ παρακάτω, είναι ενδεικτικὴ τόσο της κοινῆς επιθετικῆς τους δραστηριότητας όσο και της μακρόχρονης συμβίωσής τους, ιδιαίτερα στην Κεντρικὴ Ευρώπη. Στο εξεταζόμενο ζήτημα, το οποίο σχετίζεται με τον κόσμο των «βαρβάρων» πέραν των βορείων βυζαντινῶν συνόρων, επιχειρεῖται, με βάση τόσο τις γραπτές πηγές όσο και τα αρχαιολογικά ευρήματα, να δοθεῖ μία συνολικὴ εικόνα γύρω από τη συμβίωση, τη συνεργασία και τις επιδράσεις μεταξύ των Αβάρων και των Σλάβων, οι οποίοι εἴτε βρέθηκαν υπό την

1. Για τις θέσεις σχετικά με τη χρονολόγηση της πτώσης της βυζαντινῆς Δαλματίας (614, 622-626 ἢ 631-639), βλ. W. Pohl, *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa, 567-822 n. Chr.*, Μόναχο 1988, σ. 243-244 (στο εξής: Pohl, *Awaren*). K. Belke - P. Soustal, *Die Byzantiner und ihre Nachbarn* (Byzantinische Geschichtsschreiber 19), Βιέννη 1995, σ. 145, υποσ. 274 (στο εξής: Belke - Soustal, *Byzantiner*).

2. Βλ. *Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ῥωμανὸν*, ἐκδ. G. Moravcsik - R. J. H. Jenkins, Constantine Porphyrogenitus De Administrando Imperio [CFHB], Ουάσιγκτον 1967, 29. 14-18 και 32-37, σ. 122 (στο εξής: *DAI*). «Τὸ οὖν τοιοῦτον ἀλλάγιον ἐπὶ πολλοὺς χρόνους γινόμενον, οἱ ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ Σκλάβοι, οἱ καὶ Ἄβαροι καλούμενοι, ... Οὕτως οὖν οἱ Σκλάβοι, οἱ <καὶ> Ἄβαροι, βουλευσάμενοι,...» Thérèse Olajos, «Quelques remarques sur une peuplade slave en Hellade», *Vizantijskij Vremennik* 55 (80)/2 (1998) 106-110, κ. ἐδώ 110, υποσ. 28 (στο εξής: Olajos, *Hellade*). Belke - Soustal, *Byzantiner*, σ. 144, υποσ. 270. W. Pohl, *Die Awaren und die Beziehungen zu den Slawen, στο Slowenien und die Nachbarnländer zwischen Antike und Karolingischer Epoche. Anfänge der slowenischen Ethnogenese*, ἐκδ. R. Bratož, Λιουμπλιάνα 2000, σ. 341-353 κ. ἐδώ 347 (στο εξής: Pohl, *Beziehungen*).

3. *DAI*, 30, σ. 140.11 - 142.61. Belke - Soustal, *Byzantiner*, σ. 159-161. Pohl, *Awaren*, σ. 243. Γ. Μωῦσειδου, *Το Βυζάντιο και οι βόρειοι γείτονές του τον 10ο αἰώνα*, Ιστορικές Μονογραφίες 15, Αθήνα 1995, σ. 374-375.

αβαρική κυριαρχία, είτε συνεργάστηκαν με τους Αβάρους ως ανεξάρτητα φύλα ή συμβίωσαν μαζί τους και δημιούργησαν έναν κοινό πολιτισμό. Οι σχέσεις των δύο λαών στη διάρκεια τριών περίπου αιώνων, παρουσιάζουν αρκετά μεγάλο ενδιαφέρον και έχουν εγείρει σειρά ερωτημάτων κυρίως γύρω από τις πολιτισμικές επιδράσεις ή ακόμη και τη δημιουργία μικρών εθνοτήτων που προήλθαν από τη συμβίωσή τους.

Η εμφάνιση των Αβάρων στον χώρο βόρεια του Καυκάσου το 558 αποτέλεσε ταυτόχρονα και την απαρχή των επαφών τους με τα σλαβικά φύλα. Στο πλαίσιο της συμμαχίας τους με το Βυζάντιο, οι Άβαροι συγκρούστηκαν με τους Άντες, οι οποίοι ζούσαν μεταξύ του Δον και των ανατολικών Καρπαθίων, και τους υπέταξαν⁴. Η εγκατάσταση των Αβάρων στην Παννονία το 568 οδήγησε σταδιακά υπό τον έλεγχο τους σλαβικά φύλα της Κεντρικής Ευρώπης αλλά και του Κάτω Δούναβη⁵, ενώ ταυτόχρονα είχε σημαντικό ρόλο για την επέκταση των σλαβικών εγκαταστάσεων προς τα δυτικά και τα νότια⁶. Αναφορικά με τη συνεργασία των δύο πλευρών, τόσο οι βυζαντινές όσο και οι δυτικές πηγές πληροφορούν συχνά για κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις

4. Μένανδρος Προτήκτωρ, *Ιστορία*, έκδ. R. C. Blockley, *The History of Menander the Guardsman*, Λίβερπουλ 1985, 5. 3, σ. 50: «Ὅτι ἐπεὶ οἱ ἄρχοντες Ἄντων ἀθλίως διετέθησαν καὶ παρὰ τὴν σφῶν αὐτῶν ἐλπίδα ἐπεπτώκεσαν, αὐτίκα οἱ Ἄβαροι ἔκειρον τε τὴν γῆν καὶ ἐληίζοντο τὴν χώραν ... ἐξ ἐκείνου πλέον ἢ πρότερον ἔτεμον τὴν γῆν τῶν Ἄντων καὶ οὐκ ἀνίσταν ἀνδραποδιζόμενοι ἄγοντές τε καὶ φέροντες» (στο εξής: Μένανδρος, *Ιστορία*). J. Kovačević, *Rapportes entre les Avars et les Slaves dans les Balkans*, στο *Actes du VIIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques* τόμ. III, έκδ. G. Novak, Βελιγράδι 1973, σ. 332-344 κ. εδῶ 333 (στο εξής: Kovačević, *Rapportes*). A. Avenarius, *Die Awaren in Europa*, Ἀμστερνταμ - Μπρατισλάβα 1974, σ. 46-51. (στο εξής: Avenarius, *Europa*). Č. Bonev, «Les Antes et Byzance», *Études Balkaniques* 19/3 (1983) 109-120 κ. εδῶ 115 (στο εξής: Bonev, *Antes*). Pohl, *Awaren*, σ. 39-40.

5. Βλ. L. Waldmüller, *Die ersten Begegnungen der Slawen mit dem Christentum und den christlichen Völkern vom 6. bis 8. Jahrhundert. Die Slawen zwischen Byzanz und Abendland*, Ἀμστερνταμ 1976, σ. 105-106 (στο εξής: Waldmüller, *Begegnungen*). Pohl, *Awaren*, σ. 121-122.

6. W. Fritze, *Zur Bedeutung der Awaren für die slawische Ausdehnungsbewegung im frühen Mittelalter*, στο *Frühzeit zwischen Ostsee und Donau. Ausgewählte Beiträge zum geschichtlichen Werden im östlichen Mitteleuropa vom 6. bis zum 13. Jahrhundert*, έκδ. L. Kuchenbuch - W. Schich, (Berliner Historische Studien 6, 1982), σ. 47-99. Του ίδιου, *Untersuchungen zur frühslawischen und frühfränkischen Geschichte bis ins 7. Jahrhundert*, Φρανκφούρτη 1994, σ. 17-22. Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Οι Βαλκανικοί Λαοί κατά τους Μέσους Χρόνους*, Θεσσαλονίκη 1992, σ. 45-46 (στο εξής: Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Βαλκανικοί Λαοί*). H. Wolfram, *The Ethno-Political Entities in the Region of the Upper and Middle Danube in the 6th-9th Centuries A. D.*, στο *Origins of Central Europe*, έκδ. P. Urbanczyk, Βαρσοβία 1997, σ. 45-57 κ. εδῶ 53-54. P. M. Barford, *The Early Slavs. Culture and Society in Early Medieval Eastern Europe*, Νέα Υόρκη 2001, σ. 56-66 (στο εξής: Barford, *Early Slavs*).

Αβάρων και Σλάβων (υποτελών ή ανεξάρτητων φύλων), όπως οι πολιορκίες της Θεσσαλονίκης το 586⁷ και το 617/18⁸, ή οι επιθέσεις τους, σε συνεργασία με τους Λογγοβάρδους, εναντίον της βυζαντινής Ιστρίας το 601 και της Κρεμόνας το 603⁹. Γνωρίζουμε ακόμη περιπτώσεις σλαβικών επιθέσεων με εντολή του χαγάνου των Αβάρων, όπως στη Θράκη το 585¹⁰, στη Σιγγηδόνα το 592¹¹ και κατά τις συγκρού-

7. P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, τόμ. I-II, Παρίσι 1979-1981, τόμ. I' (116-165), σ. 133-158. (117, σ. 134: «[ὁ τῶν Ἀβάρων ἡγούμενος] καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν τῶν Σκλαβηῶν θηριῶδη φυλὴν - ὑπέικον γὰρ αὐτῶ τῆνικαῦτα τὸ ἔθνος ἅπαν -» (στο εξής: Lemerle, *Miracles*). Για την πολιορκία και το ζήτημα της χρονολόγησής της (586 ή 597) βλ. ενδεικτικά: Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, «Συμβολή εις την χρονολόγησιν των αβαρικών και σλαβικών επιδρομών επί Μαυρικίου (582-602) (μετ' επιμέτρου περί των Περσικών Πολέμων)», *Σύμμεικτα* 2 (1970) 145-206 κ. εδῶ 172-173. (στο εξής: Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή). S. Vryonis, «The Evolution of Slavic Society and the Slavic Invasions in Greece. The First Major Attack on Thessaloniki, A. D. 597», *Hesperia* 50 (1981) 378-390. Pohl, *Awaren*, σ. 101-107. Th. Korres, «Some Remarks on the First Two Major Attempts of the Avaroslavs to capture Thessaloniki (597 and 614)», *Βυζαντινά* 19 (1998) 171-185 κ. εδῶ 172-177. (στο εξής: Korres, Avaroslavs). F. Curta, «Barbarians in Dark-Age Greece: Slavs or Avars?» στο *Civitas Divino-Humana in honorem annorum LX Georgii Bakalon*, έκδ. C. Stepanov - Veselina Vackova, Σόφια 2004, σ. 513-550, κ. εδῶ 519-520 (στο εξής: Curta, Barbarians).

8. Lemerle, *Miracles* I (195-214), σ. 184-189. Του ίδιου, *Miracles* II, σ. 184-185. A. Avenarius, «Die Awaren und die Slaven in den Miracula Sancti Demetrii», *Βυζαντινά* 5 (1973) 9-27 κ. εδῶ 21 (στο εξής: Avenarius, *Miracula*). Του ίδιου, *Europa*, σ. 112. Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 258-260. F. Curta, *The Making of the Slavs: History and Archaeology of the Lower Danube Region, c. 500-700*, Cambridge 2001, σ. 108 (στο εξής: Curta, *Slavs*).

9. Παύλος Διάκονος, *Historia Langobardorum*, έκδ. L. Bethmann - G. Weitz, *MGH, Scriptores rerum Langobardicarum et Italicarum saec. VI-IX*, Αννόβερο 1878, σ. 12-187, IV. 24, σ. 125: «Inter haec Langobardi cum Avaribus et Sclavis Histrorum fines ingressi, universa ignibus et rapinis vastaverunt». Αυτόθι, IV. 28, σ. 125-126 (στο εξής: Παύλος Διάκονος, *Historia Langobardorum*). Avenarius, *Europa*, σ. 121. Pohl, *Awaren*, σ. 159-160. H. Krahwinkler, *Friaul im Frühmittelalter. Geschichte einer Region vom Ende des fünften bis zum Ende des zehnten Jahrhunderts*, Βιέννη - Κολωνία - Βαϊμάρη 1992, σ. 39 (στο εξής: Krahwinkler, *Friaul*). K. Christou, *Byzanz und die Langobarden. Von der Ansiedlung in Pannonien bis zur endgültigen Anerkennung (500-680)*, Ιστορικές Μονογραφίες 11, Αθήνα 1991, σ. 156.

10. Θεοφύλακτος Σιμοκάττης, *Ιστορία*, έκδ. C. de Boor, Λειψία 1887, I, 7.1, σ. 52. «τὸ γὰρ τῶν Σκλαυηῶν ἔθνος ἐπαφίησιν, καὶ πλεῖστα τῆς Ῥωμαίων γῆς ἀποκείρεται...» (στο εξής: Σιμοκάττης, *Ιστορία*). Avenarius, *Europa*, σ. 94-95 (584). Pohl, *Awaren*, σ. 82-84. A. Madgearu, «The Province of Scythia and the Avaro-Slavic Invasions (576-626)», *Balkan Studies* 37 (1996) 35-61 κ. εδῶ 48 (στο εξής: Madgearu, Scythia). Curta, *Slavs*, σ. 95-96.

11. Σιμοκάττης, *Ιστορία*, VI, 3. 9, σ. 226: «καὶ οὖν ὁ Χαγάνος τοῖς Σκλαυηνοῖς

σεις των Βυζαντινών με τους Αβάρους στον Δούναβη το 594¹². Δυσδιάκριτο είναι επίσης εάν οι μεγάλες σλαβικές επιθέσεις, που αναφέρονται από τον Μένανδρο Προτήκτορα (577/78)¹³ και τον Ιωάννη Εφέσου (581-584)¹⁴, οφείλονταν στην πρωτοβουλία ανεξάρτητων φύλων ή σε υποκίνηση των Αβάρων. Στις κοινές στρατιωτικές επιχειρήσεις των δύο λαών στη Βαλκανική οφείλεται και η σύγχυση που παρατηρείται σε κάποιες πηγές ως προς τα ονόματα των δύο λαών (*Περί κτίσεως της Μονεμβασίας Χρονικόν*¹⁵, *Βίος Παγκρατίου*¹⁶ πιθανότατα και στον Ιωάννη Biclaensis¹⁷), όπου αντί για τους Σλάβους αναφέρεται το όνομα των Αβάρων.

Η στρατιωτική ισχύς των Αβάρων οδήγησε τους Σλάβους να ζητήσουν οι ίδιοι τη συνδρομή των πρώτων, προκειμένου να αμυνθούν

προστάττει άκατιών πλήθη τεκταίνεσθαι, ὅπως πρὸς διάβασιν σχοίη τὸν Ἰστρον πειθήνιον». Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Συμβολή, σ. 162. Avenarius, *Europa*, σ. 103 (το 596). Pohl, *Awaren*, σ. 133. Madgearu, *Scythia*, σ. 47-48 (593).

12. Σιμοκάττης, *Ιστορία*, VI, 11. 5, σ. 242: «...τὰ δὲ τῶν Σκλαβηνῶν πλήθη προστάττειν διαπεραιούσθαι τὸν Ἰστρον». Κοναčενίć, *Rapportes*, σ. 339. Pohl, *Awaren*, σ. 139.

13. Μένανδρος, *Ιστορία*, 20, 2, σ. 190. Βλ. σχετικά, Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 106. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Βαλκανικοί Λαοί*, σ. 64. Madgearu, *Scythia*, σ. 37. Curta, *Slavs*, σ. 91.

14. Ιωάννης Εφέσου, *Εκκλησιαστική Ιστορία*, έκδ. E. W. Brooks [CSCO, *Scriptores Syri* 3], Λουβαίν 1936, XXV, σ. 248-249. Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 108. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Βαλκανικοί Λαοί*, σ. 49-50, 64-65. Madgearu, *Scythia*, σ. 38. Curta, *Slavs*, σ. 92.

15. *Περί κτίσεως τῆς Μονεμβασίας Χρονικόν*, έκδ. I. Dujčev, Παλέρμο 1976, σ. 12, 89-90. *Αυτόθι*, σ. 16, 134-135: «Οὕτως οἱ Ἄβαροι τὴν Πελοπόννησον κατασχόντες καὶ κατοικήσαντες...» Βλ. σχετικά Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Βαλκανικοί Λαοί*, σ. 66-69. S. Turlej, «The So-Called Chronicle of Monemvasia. A Historical Analysis», *Byzantion* 68 (1998) 446-468 κ. ἐδὼ 448-454, 467-468. Του ἰδίου, *The Chronicle of Monemvasia. The Migration of the Slavs and Church Conflicts in the Byzantine Source from the Beginning of the 9th Century*, Κρακοβία 2001, σ. 48-53. Pohl, *Beziehungen*, σ. 346-347. Curta, *Barbarians*, σ. 536-538.

16. Βλ. Olajos, *Hellade*, σ. 108-110 (σ. 108, υποσ. 12): «πάντες Ἄβαροί εἰσιν ἔθνος πάνυ μιαρὸν μηδὸλως τῆς πατρικῆς γλώσσης προσεγγίζοντα, παράκειται δὲ ταῖς τοῦ Δοραχίου καὶ Ἀθηνῶν ἐπαρχίαις...». Curta, *Barbarians*, σ. 531-532, 537. Του ἰδίου, *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500-1250*, Cambridge 2006, σ. 105-106, 108 (στο εἰς: Curta, *Southeastern Europe*).

17. Ioannes Biclaensis, *Chronica*, έκδ. Th. Mommsen, MGH, AA XI, *Chronica Minora* II, Βερολίνο 1894, σ. 207-223 κ. ἐδὼ 214 (576. 5): «Avares litora maris captiose obsident, et navibus litora Thraciae navigantibus satis infesti sunt». *Αυτόθι*, σ. 215 (577. 1): «Avares Thracias vastant et regiam urbem a muro longo obsident». *Αυτόθι*, σ. 215 (579. 1): «Avares a finibus Thraciae pelluntur et partes Graeciae atque Pannoniae occupant». Avenarius, *Europa*, σ. 89. Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 106. Pohl, *Awaren*, σ. 67. Madgearu, *Scythia*, σ. 36-37. Curta, *Slavs*, σ. 91. Του ἰδίου, *Barbarians*, σ. 518.

απέναντι σε ισχυρότερους γείτονες ή να εκπληρώσουν κάποιον στόχο μεγαλύτερο των δυνατοτήτων τους. Το 595 τα σλαβικά φύλα που ζούσαν στην Καρινθία (σημ. Αυστρία) και την Κράινα, στην κοιλάδα του Άνω Δραύου, ζήτησαν τη βοήθεια των Αβάρων για να αντιμετωπίσουν τον δούκα της Βαυαρίας Τάσιλο Α¹⁸. Από τα *Θαύματα του Αγίου Δημητρίου* επίσης γνωρίζουμε ότι το 617/18 οι Άβαροι ανταποκρίθηκαν στο αίτημα των Σλάβων να πολιορκήσουν από κοινού τη Θεσσαλονίκη¹⁹. Στην κοινή επιθετική δραστηριότητα των δύο λαών οφείλεται και η υιοθέτηση από ένα μέρος ερευνητών του όρου «*Αβαροσλάβοι*»²⁰, ο οποίος δικαιολογημένα έχει αντιμετωπιστεί κριτικά ως προς την έννοιά του²¹. Ο όρος θα μπορούσε να αποκτήσει πιο ουσιαστικό περιεχόμενο εάν χρησιμοποιηθεί ως δηλωτικό της συμβίωσης των δύο πλευρών, σε περιπτώσεις όπου, σύμφωνα με τις μαρτυρίες δυτικών πηγών, υπάρχει η εικόνα εθνολογικής μίξης, η οποία επιβεβαιώνεται και από τα αρχαιολογικά ευρήματα (βλ. παρακάτω).

Η συνεργασία των δύο πλευρών σε στρατιωτικό επίπεδο είχε ως επακόλουθο αφενός την ανάθεση κάποιων συγκεκριμένων καθηκόντων στους Σλάβους και αφετέρου την υιοθέτηση από αυτούς ορισμένων προτύπων της αβαρικής πολεμικής τέχνης. Σε επίπεδο στρατιωτικών καθηκόντων, ο πλέον ευδιάκριτος ρόλος των Σλάβων ήταν η παροχή στόλου. Οι Άβαροι χρησιμοποιούσαν τα σλαβικά πλοίαρια τόσο για

18. Παύλος Διάκονος, *Historia Langobardorum*, IV. 10, σ. 120, 20-22 (595): «Isdem in ipsis diebus Baiorari usque ad duo milia virorum dum super Sclavos inruunt, superveniente cacano omnes interficiuntur». A. Kollautz, «Awaren, Langobarden und Slawen in Noricum und Istrien», *Carinthia I* 155 (1965) 619-645 κ. εδῶ 634. Avenarius, *Europa*, σ. 117-118. Pohl, *Awaren*, σ. 150. Krahwinkler, *Friaul*, σ. 38.

19. Βλ. Lemerle, *Miracles I* (197-198), σ. 185: «καὶ δῶρα ἀάμπολλα συναθροίσαντες, τῶ τῶν Ἀβάρων χαγάνῳ δι' ἀποκρισιარიῶν ἔστειλαν,... Προθύμως οὖν ὁ λεχθεὶς τῶν Ἀβάρων χάγανος τὸ αἰτηθὲν παρ αὐτῶν ἐκπληρῶσαι σπουδάζων,...» Για την πολιορκία, βλ. παραπάνω, υποσ. 8.

20. Βλ. ενδεικτικά, F. Barišić, «Car Foka (602-610) i podunavski Avaro-Sloveni (De Avaro-slavis in Phocae imperatoris aetate)», *ZRVI* 4 (1956) 73-88. Του ίδιου, «Monemvasijska Hronika o doseljevanu Avaro-slovena na Peloponez 587», *Naučno društvo Bosne i Hercegovine* 3/1 (1965) 95-109. Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, Σλαβικές εγκαταστάσεις στη Μεσαιωνική Ελλάδα. Γενική επισκόπηση, στο Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Βυζάντιο και Σλάβοι - Ελλάδα και Βαλκάνια (6ος-20ός αι.)*, Θεσσαλονίκη 2001, σ. 61-104, κ. εδῶ 70-72. Korres, *Avaroslavs*, σ. 171-185.

21. Βλ. Pohl, *Awaren*, σ. 100. Cs. Bálint, *Die Archäologie der Steppe. Steppenvölker zwischen Wolga und Donau vom 6. bis zum 9. Jahrhundert*, Βιέννη - Κολωνία 1989, σ. 181 (στο εξής: Bálint, *Steppe*).

να περάσουν τους ποταμούς²² όσο και για τη συνδρομή των επιχειρήσεων στην ξηρά. Κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης το 626, ο σλαβικός στολίσκος ενεπλάκη σε συγκρούσεις στη θάλασσα²³, ενώ ανέλαβε και τη μεταφορά των Περσών στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου²⁴. Με την παρουσία των Σλάβων στον αβαρικό στρατό συνδέεται ο όρος *befulci* που απαντά στον Φρεδεγάριο, ο οποίος δηλώνει την υπαγωγή και τον βοηθητικό ρόλο που αυτοί είχαν στη στρατιωτική οργάνωση των Αβάρων²⁵. Ο Θεοφύλακτος Σιμοκάττης επίσης αναφέρει την κινητοποίηση μεγάλου αριθμού Σλάβων από τους Αβάρους

22. Σιμοκάττης, *Ιστορία*, VI. 3. 9 και VI. 4. 4, σ. 226. Lubomvra Havlíková, «Slavic Ships in 5th-12th Centuries Byzantine Historiography», *Byzantinoslavica* 52 (1991) 89-104, κ. εδῶ 92. Σοφία Πατούρα-Σπανού, Η εικόνα του «άλλου»: οι πρώιμοι Σλάβοι του Δούναβη στις βυζαντινές αφηγηματικές πηγές, στο Σοφία Πατούρα-Σπανού, *Η μεθόριος του Δούναβη και ο κόσμος της στην εποχή της μετανάστευσης των λαών (4ος-7ος αι.)*, επιμ. έκδ. Γ. Θ. Καρδαράς, Αθήνα 2008, σ. 167-179, κ. εδῶ 174.

23. *Πασχάλιο Χρονικό*, έκδ. L. Dindorf [CSHB], Βόννη 1832, σ. 720-724 (στο εξής: *Πασχάλιο Χρονικό*). Γεώργιος Πισίδης, *Εἰς τὴν γενομένην ἔφοδον τῶν βαρβάρων καὶ εἰς τὴν αὐτῶν ἀστοχίαν* (*Bellum Avaricum*), έκδ. L. Tartaglia, *Carmi di Giorgio di Pisdia*, Τορίνο 1998, σ. 155-191, κ. εδῶ 182, στ. 409-501. Θεόδωρος Σύγκελλος, *Ὀμιλία*, έκδ. F. Makk (Traduction et commentaire de l'homélie écrite probablement par Théodore le Syncelle sur le siège de Constantinople en 626), *Acta universitatis de Attila József nominatae, Opuscula Byzantina III* (*Acta antiqua et archaeologica* 19), Σέγκεντ 1975, σ. 74-96, κ. εδῶ XXXII-XXXIII, σ. 86-87. A. Stratos, *The Avars' Attack on Byzantium in the Year 626*, στο *Polychordia. Festschrift Franz Dölger zum 75. Geburtstag (Byzantinische Forschungen II)*, Ἀμστερνταμ 1967, έκδ. P. Wirth, σ. 370-376, κ. εδῶ 373-374 (στο εξής: *Stratos, Attack*). Pohl, *Awaren*, σ. 253. Για τα παρατιθέμενα ονόματα (μονόξυλα, ακάτια, ολκάδες κτλ.) βλ. παραπάνω, υποσ. 22.

24. Σεβαίος, *Αρμενική Ιστορία*, αγγλ. μτφρ. R. W. Thomson (*The Armenian History attributed to Sebeos*), Λίβερπουλ 1999, τόμ. I, κεφ. 38, σ. 79. *Πασχάλιο Χρονικό*, σ. 723. Stratos, *Attack*, σ. 373-374. Kovačević, *Rapportes*, σ. 342. Pohl, *Awaren*, σ. 252.

25. Φρεδεγάριος, *Χρονικό*, έκδ. A. Kusternig, *Chronicarum quae dicuntur Fredegarii libri quattuor*, [Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte des Mittelalters 4a], Darmstadt 1982, IV, 48, σ. 208: «Winidi befulci Chunis fuerant iam ab antiquo, ut, cum Chuni in exercitu contra gentem qualibet adgrediebant, Chuni pro castra adunatum illorum stabant exercitum, Winidi vero pugnabant: si ad vincendum prevalebant, tunc Chuni predas capiendum adgrediebant; sin autem Winidi superabantur, Chunorum auxilio fulti virebus resumebant. Ideo befulci vocabantur a Chunis, eo quod dublicem in congressione certamine vestilia priliae facientes ante Chunis prederint». Αυτόθι, σ. 209, υποσ. 71 (στο εξής: Φρεδεγάριος, *Χρονικό*). Avenarius, *Europa*, σ. 128-134. Pohl, *Awaren*, σ. 114. F. Curta, «Slavs in Fredegar and Paul the Diacon: Medieval Gens or «Scourge of God»? *Early Medieval Europe* 6/2 (1997) 141-167 κ. εδῶ 149-151. (στο εξής: Curta, *Fredegar*). M. Eggers, «Samo-«Der erste König der Slawen». Eine kritische Forschungsübersicht», *Bohemia* 42 (2001) 62-83, κ. εδῶ 79-80 (στο εξής: Eggers, *Samo*).

κατά την προέλαση του στρατηγού Πρίσκου το 599 στην περιοχή του Κάτω Τισσού²⁶. Από την άλλη πλευρά, θα μπορούσαν να αποδοθούν στις επαφές με τους Αβάρους αφενός η θωράκιση ενός τμήματος των Σλάβων πεζών (*ζαβάτοι*) κατά την πολιορκία της Κωνσταντινούπολης²⁷, καθώς και η χρήση πολιορκητικών μηχανών από τους Σλάβους σε δύο πολιορκίες της Θεσσαλονίκης, από τον Χάτζωνα το 615/16²⁸ και από τους Ρυγχίνους, τους Σαγουδάτους και τους Δρουγουβίτες το 677/78²⁹. Τα αρχαιολογικά ευρήματα επίσης (ιδιαίτερα η νομαδική σπάθη και οι τριπτέρυγες αιχμές βελών), δείχνουν ότι η πολεμική τέχνη των Αβάρων επέδρασε στην κατασκευή όπλων στον χώρο των Σλάβων της Κεντρικής Ευρώπης στα τέλη του 8ου και στις αρχές του 9ου αιώνα³⁰.

Για έναν περίπου αιώνα, από τα μέσα του 6ου έως τα μέσα του 7ου, οι σχέσεις των Αβάρων με τους υποτελείς τους Σλάβους φαίνεται ότι στηρίζονταν στην επιβολή μιας καταπιεστικής εξουσίας των πρώτων επάνω στους δεύτερους, όπως προκύπτει από τις μαρτυρίες των πηγών για τις εξεγέρσεις των Σλάβων. Το έτος 623, πιθανότατα στη Βοημία, δυτικοσλαβικά φύλα που ονομάζονται και *Winedi*, εξαιτίας της μεταχείρισης που είχαν από τους Αβάρους, εξεγέρθηκαν υπό την

26. Σιμοκάττης, *Ιστορία*, VIII, 3. 15 σ. 289: «ἐζωγραίτο δὲ μετὰ τὴν ἦταν τὸ βάρβαρον, καὶ ἤλωσαν Ἄβαροι μὲν τρισχίλιοι, ἄλλοι δὲ βάρβαροι πρὸς ταῖς τέτρασι χιλιάσι δισχιλίοι τε καὶ διακόσιοι, καὶ Σκλαυηνῶν χιλιάδες ὀκτώ». Κοναčević, *Rapportes*, σ. 340. Avenarius, *Europa*, σ. 108. Pohl, *Awaren*, σ. 158, 216. Του ίδιου, *Beziehungen*, σ. 348.

27. *Πασχάλιο Χρονικό*, σ. 719: «καὶ ἔμεινεν ἀπὸ ἔωθεν ἕως ὄρας ἰα' πολεμῶν, πρῶτον μὲν διὰ πεζῶν Σκλάβων γυμνῶν, κατὰ δὲ δευτέραν τάξιν διὰ πεζῶν ζαβάτων». Pohl, *Beziehungen*, σ. 348. Για την αμυντική θωράκιση των Αβάρων, βλ. J. Szentpéteri, «Archäologische Studien zur Schicht der Waffenträger des Awarentums im Karpatenbecken I», *AAASH* 45 (1993) 165-246, κ. εδῶ 206-209. Για τη ζάβα, βλ. T.G Koliass, «Ζάβα - Ζαβάρειον - Ζαβαριώτης», *JÖB* 29 (1980) 27-35.

28. Lemerle, *Miracles* I (185, 191), σ. 177-178. Του ίδιου, *Miracles* II, σ. 92, 177. Avenarius, *Miracula*, σ. 20-21. Του ίδιου, *Europa*, σ. 111-112. Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 255-258. Korres, *Avaroslavs*, σ. 183 (614).

29. Lemerle, *Miracles* I (255, 262-264), σ. 214, 216-217. Για την πολιορκία, βλ. Avenarius, *Miracula*, σ. 24-26. Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 334-337. Curta, *Slavs*, σ. 111-112. Του ίδιου, *Barbarians*, σ. 523-524.

30. N. Profandová, *Awarische Funde aus den Gebieten nördlich der awarischen Siedlungsgrenzen*, στο *Awarenforschungen* II έκδ. F. Daim [Archaeologia Austriaca Monographien τόμ. II, Studien zur Archäologie der Awaren 4], Βιέννη 1992, σ. 605-778, κ. εδῶ 630-632 (στο εξής: Profandová, *Awarische Funde*).

καθοδήγηση του Σάμο³¹. Σύμφωνα με τον Φρεδεγάριο, οι Άβαροι παραχίμαζαν στις περιοχές των Σλάβων *Winedi* και εκτός από τη συγκομιδή τους, την οποία αποκόμιζαν ως ετήσιο φόρο, έπαιρναν και τις γυναίκες τους, με τις οποίες αποκτούσαν παιδιά. Οι *fili Chunorum*, που είχαν προέλθει από Αβάρους πολεμιστές και Σλάβες γυναίκες, εξεγέρθηκαν εναντίον των πατέρων τους και αποτίναξαν την αβαρική κυριαρχία³². Η νομή της ετήσιας συγκομιδής των Σλάβων δείχνει ως ένα βαθμό τον ρόλο τους στο πλαίσιο του αβαρικού χαγανάτου ως προς την εξασφάλιση των αναγκών, ιδιαίτερα με αγροτικά προϊόντα, στοιχείο που σύμφωνα με την Z. Čilinská προκύπτει ήδη από την επίθεση των Αβάρων στους Άντες το 558³³. Αντίστοιχη μαρτυρία με τον Φρεδεγάριο για την καταπίεση των Σλάβων από τους Αβάρους απαντά τον 12ο αιώνα και στο παλαιορωσικό *Χρονικό του Νέστορος*, όπου οι Άβαροι (*Obri*) παρουσιάζονται ως γίγαντες και υφίστανται τη Θεία Δίκη για όσα διέπραξαν σε βάρος των Σλάβων (*Dulebi*)³⁴. Ακό-

31. Για την εξέγερση του Σάμο και τις απόψεις ως προς το κέντρο της ηγεμονίας του (Βοημία, Μοραβία, Σλοβακία, βαυαρική Oberfranken, Κάτω Αυστρία, Καραντανία), βλ. J. Mikkola, «Samo und sein Reich», *Archiv für slavische Filologie* 42 (1929) 77-97. F. Tiso, «The Empire of Samo (623-658)», *Slovak Studies* 1 (1961) 1-21. Avenarius, *Europa*, σ. 124-127. H. Kunstmann, «Wo lag das Zentrum von Samos Reich?», *Die Welt der Slawen* 26/1 (1981) 67-101. Eggers, *Samo*, σ. 68-78.

32. Φρεδεγάριος, *Χρονικό*, IV, 48, σ. 208: «Chuni aemandum annis singulis in Esclavos veniebant, uxores Sclavorum et filias eorum strato sumebant; tributa super alias oppressiones Sclavi Chunis solvebant. Filii Chunorum, quos in uxores Winidorum et filias generaverant, tandem non subferentes maliciam ferre et oppressione, Chunorum dominatione negantes, ut supra memine, ceperant revellare». Curta, *Fredegar*, σ. 148-151.

33. Zlata Čilinská, *Awaro-slavishe Beziehungen und ihre Spiegelung in der archäologischen und historischen Quellen*, στο *Interaktionen der mitteleuropäischen Slawen und anderen Ethnika im 6.-10. Jahrhundert. Symposium Nové Vozokany 3.-7. Oktober 1983* έκδ. P. Salkovský (Nitra 1984), σ. 49-56, κ. εδῶ 49-50 (στο εξής: Čilinská, *Beziehungen*). Παρεμφερής και η θέση του Pohl, *Awaren*, σ. 117, 236.

34. *Χρονικό του Νέστορος* (*Die Nestorchronik*, γερμ. μτφρ. L. Müller, Μόναχο 2001), 12. 86, σ. 11: «Αυτοί οι Obri έκαναν πόλεμο εναντίον των Σλάβων, βασάνισαν τους Dulebi, που ανήκαν στους Σλάβους, και άσκησαν βία στις γυναίκες τους. Όταν ένας Obr ήθελε να ταξιδέψει, δεν έβαζε στο όχημά του μήτε άλογο μήτε βόδι για να τον σύρει αλλά διέτασσε τρεις, τέσσερις ή πέντε γυναίκες να μπουν στο ζυγό. Έτσι καταπίεζαν τους Dulebi. Οι Obri ήταν ψηλοί και με υπερήφανη διάθεση. Όμως ο Θεός τους κατέστρεψε και δεν άφησε κανέναν ζωντανό. Υπάρχει στα ρώσικα μια παροιμία μέχρι σήμερα: «εξαφανίστηκαν όπως οι Obri, απ' τους οποίους ούτε απόγονοι ούτε κληρονόμοι υπάρχουν». A. Kollautz, «Nestors Quelle über die Unterdrückung der Duleben durch die Obri (Awaren)», *Die Welt der Slawen* 27/2 (1982) 307-320. H. Kunstmann, «Nestors Dulebi und die Glopeani des Geographus Bavarus», *Die Welt der Slawen* 29/1 (1984) 44-61, κ. εδῶ 44.

μη, από το *Πασχάλιο Χρονικό* πληροφορούμαστε για την εξόντωση Σλάβων στρατιωτών με εντολή του χαγάνου μετά την καταστροφή του σλαβικού στόλου στην πολιορκία της Κωνσταντινούπολης το 626³⁵. Η αποτυχία των Αβάρων να κυριεύσουν την Κωνσταντινούπολη και η δυσχερής θέση στην οποία βρέθηκαν μετέπειτα είχε καταλυτικές συνέπειες για τη συνοχή του Αβαρικού χαγανάτου, καθώς προκάλεσε την άμεση αντίδραση των Σλάβων υποτελών τους και τη σύγκρουση μαζί τους³⁶. Ως πιθανό μπορεί να θεωρηθεί επίσης ότι οι Κροάτες και οι Σέρβοι εξεγέρθηκαν εναντίον των Αβάρων, πριν εγκαταλείψουν την αρχική τους πατρίδα στην Κεντρική Ευρώπη³⁷. Οι πρώτοι μάλιστα εγκαταστάθηκαν στη βορειοδυτική Βαλκανική μετά την επικράτησή τους σε πόλεμο με τους Αβάρους³⁸.

Το γεγονός ότι οι Σλάβοι είχαν ιδιαίτερη σημασία τόσο για την επάνδρωση στρατιωτικών τμημάτων όσο και για τον ανεφοδιασμό με αγροτικά προϊόντα δικαιολογεί την επιδίωξη των Αβάρων να επιβάλουν την κυριαρχία τους και στους Σλάβους που ζούσαν στην περιφέρεια του αβαρικού χαγανάτου, είτε στρατιωτικά είτε με την καταβολή φόρου. Το 578 οι Άβαροι επιτέθηκαν σε συνεργασία με τους Βυζαντι-

35. *Πασχάλιο Χρονικό*, σ. 724. «ἄλλοι δὲ ὀλίγοι Σκλάβοι ἐξειλίσαντες κολύμβῳ, καὶ ἐξελθόντες ἐπὶ τὸ μέρος ἔνθα ἴστατο ὁ ἄθεος Χαγάνος, ἐσφάγησαν κατ' ἐπιτροπήν αὐτοῦ». Κοναčević, *Rapportes*, σ. 342.

36. Γεώργιος Πισίδης, *Αὐτοσχέδιοι πρὸς τὴν γενομένην ἀνάγνωσιν τῶν κελεύσεων χάριν τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν τιμῶν ξύλων* (In restitutionem sanctae crucis), ἐκδ. L. Tartaglia, *Carmi di Giorgio di Pisidia*, Τορίνο 1998, σ. 239-247, κ. ἐδῶ 244, στ. 78-81: «Πάρθοι δὲ Πέρσας πυρπολοῦσι καὶ Σκύθης Σκλάβον φονεῦει καὶ πάλιν φονεῦεται, καὶ τοῖς ἑαυτῶν ἡματωμένοι φόνους πολλὴν ἔχουσι φύρσιν εἰς μίαν μάχην». *Πασχάλιο Χρονικό*, σ. 725: «Τινὲς δὲ ἔλεγον ὅτι οἱ Σκλάβοι θεωρήσαντες τὸ γεγονός ἐπῆραν καὶ ἀνεχώρησαν, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθη καὶ ὁ κατάρατος Χαγάνος ἀναχωρῆσαι καὶ ἀκολουθῆσαι αὐτοῖς». Stratos, *Attack*, σ. 374-375. Κοναčević, *Rapportes*, σ. 343. Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 282. Pohl, *Awaren*, σ. 254-255. Curta, *Slavs*, σ. 109.

37. Βλ. σχετικά J. Fine, *The Early Medieval Balkans*, Michigan 1983, σ. 55. Avenarius, *Europa*, σ. 140-144. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Βαλκανικοί λαοί*, σ. 52. Για τις θέσεις γύρω από την αρχική πατρίδα των Κροατών (Σιλεσία, Κρακοβία, Γαλικία, Καρινθία) και των Σέρβων (Λουσατία, νοτιοδυτική Πολωνία και βόρεια Τσεχία), βλ. R. J. H. Jenkins, *De Administrando Imperio II. Commentary*, Λονδίνο 1962, σ. 116-118, 130-131 (στο εξής: Jenkins, *Commentary*). H. Kunstmann, «Wer waren die Weikroaten des byzantinischen Kaisers Konstantinos Porphyrogenetos?», *Die Welt der Slawen* 29 (1984) 111-122.

38. Βλ. σχετικά, *DAI* 31, σ. 148, 17-20. Belke-Soustal, *Byzantiner*, σ. 168. Jenkins, *Commentary*, σ. 114-115. R. Katičić, «Οι αρχές της κροατικής παρουσίας στην Αδριατική. Προβλήματα ιστορικά, φιλολογικά και γλωσσικά», *Ηπειρωτικά Χρονικά* 24 (1982) 36-72, κ. ἐδῶ 46-49.

νούς εναντίον των Σλάβων του Δαυρέντιου (ή Δαυρίτα) στον Κάτω Δούναβη. Οι Σλάβοι του Δαυρέντιου είχαν αρνηθεί να γίνουν εκούσια φόρου υποτελείς στους Αβάρους και δολοφόνησαν τους απεσταλμένους του χαγάνου³⁹. Η επιθυμία για επανάληψη της παραπάνω στρατιωτικής επιχείρησης χρησιμοποιήθηκε ως πρόσχημα από τους Αβάρους το 579, προκειμένου να κατασκευάσουν μία γέφυρα στον Σάβο. Αν και στόχος τους ήταν η κατάληψη του Σιρμίου, ο χαγάνος ισχυρίστηκε ότι επεδίωκε να επιτεθεί στους Σλάβους, τον «κοινό εχθρό» των Αβάρων και των Βυζαντινών⁴⁰. Συνέπεια της αντιπαράθεσης των Αβάρων με τους Σλάβους του Κάτω Δούναβη ήταν και η δολοφονία ενός Άβαρου πρέσβη το 579, όταν επέστρεφε από την Κωνσταντινούπολη⁴¹. Ο χαγάνος των Αβάρων επεδίωξε και με έμμεσο τρόπο την αναγνώριση της κυριαρχίας του στα ανεξάρτητα σλαβικά φύλα του Κάτω Δούναβη. Το 593 ζήτησε μέρος από τη λεία που έπεσε στα χέρια των Βυζαντινών κατά τις επιχειρήσεις εναντίον των Σλάβων, καθώς θεωρούσε ότι ο στρατηγός Πρίσκος διεξήγαγε πόλεμο σε εδάφη της αβαρικής δικαιοδοσίας και εναντίον υπηκόων του χαγάνου⁴². Σύμφωνα με τον W. Pohl, η διανομή της λείας το 593, όπως και οι αξιώσεις επί των Σλάβων του Δαυρέντιου, είχαν χαρακτήρα γοήτρου για τον χαγάνο, ενώ, σύμφωνα με τον F. Curta, οι αξιώσεις των Αβάρων θεμελιώνονταν επάνω στις αντιλήψεις των νομαδικών λαών: οι Άβαροι έβλεπαν τον Δούναβη ως το όριο ανάμεσα στην περιοχή του εχθρού, που δεν βρισκόταν υπό την εξουσία του χαγάνου, και στην δική τους περιοχή (τη «ζώνη της ειρήνης»), στην οποία θεωρούσαν ότι ανήκαν οι Σλάβοι του Κάτω Δούναβη⁴³. Από τον Θεοφύλακτο Σιμοκάττη πληρο-

39. Μένανδρος, *Ιστορία*, 21, σ. 192-194. M. Comşa, «Einige Betrachtungen über die Ereignisse im 6.-7. Jh. an der unteren Donau», *Slavia Antiqua* 21 (1974) 61-81, κ. εδών 72 (579). (στο εξής: Comşa, *Betrachtungen*). Avenarius, *Europa*, σ. 87-89. Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 107-108. Pohl, *Awaren*, σ. 68-69. Madgearu, *Scythia*, σ. 37-38. Curta, *Slavs*, σ. 91-92.

40. Μένανδρος, *Ιστορία*, 25. 1, σ. 218-220: «οὐ κατὰ Ῥωμαίων τι μηχανώμενος ἔφη βούλεσθαι πηγνύναι τὴν γέφυραν, ἄλλως δὲ κατὰ Σκλαυηνῶν χωρεῖν ... κατὰ δὲ τῶν ἑαυτοῦ τε καὶ Ῥωμαίων πολεμίων Σκλαυηνῶν χωρῶν οὐκ ἀφέξεται τοῦ ἔργου τῆς γεφυρώσεως». Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 113-114. Pohl, *Awaren*, σ. 72.

41. Μένανδρος, *Ιστορία*, 25. 2, σ. 224: «καὶ συνέβη κατὰ τὴν Ἰλλυριῶν αὐτὸν διοδεύοντα μετὰ τῶν προπεμπόντων ὀλίγων Ῥωμαίων πρὸς τῶν κατατρεχόντων τὴν χώραν Σκλαυηνῶν ἀναιρεθῆναι». Waldmüller, *Begegnungen*, σ. 114-115. Pohl, *Awaren*, σ. 72, 178. Curta, *Slavs*, σ. 92.

42. Σιμοκάττης, *Ιστορία*, VI. 11. 17, σ. 244-245: «ἀγέραστος τῆς λείας μὴ μενέτω Χαγάνος. ἐπὶ τῆς ἐμῆς γῆς ἐπιβέβηκεν, περὶ τοὺς ἔμοις ὑπηκόους ἐξήμαρτεν. ἔστω τὰ τῆς εὐπραγίας κοινά». Pohl, *Awaren*, σ. 139-140. Curta, *Slavs*, σ. 103.

43. Βλ. Pohl, *Awaren*, σ. 117. Curta, *Slavs*, σ. 207-208.

φορούμαστε ότι ο χαγάνος των Αβάρων επιχείρησε να προσεγγίσει με ειρηνικό τρόπο τους Σλάβους που ζούσαν «κοντά στον δυτικό Ωκεανό», στέλλοντάς τους δώρα προκειμένου να συμμαχήσουν μαζί του⁴⁴. Το 602 οι Άβαροι επιτέθηκαν ξανά εναντίον των Αντών, συμμάχων του Βυζαντίου⁴⁵, ενώ μεταξύ 741 και 743 επιτέθηκαν στον Σλάβο πρίγκιπα Boruth της Καρατανίας, ο οποίος κατάφερε να τους αποκρούσει με τη βοήθεια των Βαυαρών⁴⁶.

Όπως ορθά έχει επισημανθεί, οι επαφές των δύο λαών μέχρι το πρώτο τέταρτο του 7ου αιώνα δεν είχαν χαρακτήρα έντονων πολιτισμικών επιδράσεων⁴⁷. Οι σχέσεις των Αβάρων με τους Σλάβους από τα μέσα του 7ου αιώνα και εξής παρουσιάζουν διαφορετική εικόνα, η οποία οφείλεται σε παράγοντες όπως η εξασθένηση του αβαρικού χαγανάτου μετά το 626 και η μετακίνηση αβαρικών πληθυσμών προς τα βόρεια και τα δυτικά, κυρίως στον χώρο της σημερινής Σλοβακίας και της Κάτω Αυστρίας, όπου είχαν ήδη εγκατασταθεί σλαβικά φύλα. Ταυτόχρονα με αυτή τη μετανάστευση επήλθε και η επέκταση των αβαρικών πολιτισμικών στοιχείων στην Κεντρική Ευρώπη. Στη διάρκεια του δεύτερου Αβαρικού χαγανάτου (665-περ. 800), ιδιαίτερα τον 8ο αιώνα, τα όρια των αβαρικών εποικισμών ορίζονταν στα δυτικά από τα περίχωρα της Βιέννης και τις παρυφές των ανατολικών Άλπεων, στα βόρεια στη Σλοβακία και τη Μοραβία, στα ανατολικά στην Τρανσυλβανία και στα νότια κατά μήκος του Δούναβη και του Δραύου. Το κύριο μέρος των εγκαταστάσεων όπως και το κέντρο του χαγανάτου

44. Σιμοκάττης, *Ιστορία*, VI, 2. 12, σ. 223. J. Herrmann, «Byzanz und die Slawen am äussersten Ende des westlichen Ozeans», *Klio* 54 (1972), σ. 309. Pohl, *Awaren*, σ. 114-115.

45. Σιμοκάττης, *Ιστορία*, VIII, 5. 13, σ. 293: «ἀτὰρ τὰς Ῥωμαίων ἐφόδους ὁ Χαγάνος μεμαθηκῶς τὸν Ἄψιχ μετὰ στρατοπέδων ἐξέπεμπεν, ὅπως τὸ τῶν Ἀντῶν διολέσειεν ἔθνος, ὃ σύμμαχον Ῥωμαίοις ἐτύγγανεν ὄν» Avenarius, *Europa*, σ. 109. Bonev, *Antes*, σ. 116-117. Pohl, *Awaren*, σ. 160-161. Curta, *Slavs*, σ. 105.

46. H. Wolfram, *Die Geburt Mitteleuropas. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung*, Βιέννη 1987, σ. 343. Pohl, *Awaren*, σ. 309. E. Szameit, «Die Karantanen und Donauslawen im 8. Jahrhundert», στο *Reitervölker aus dem Osten. Hunnen + Awaren. Katalog der Burgenländische Landesausstellung 1996 (Schloß Halbturn 26. April-31. Oktober 1996)*, σ. 320-325, κ. εδῶ 322 (στο εἶζη: *Katalog Hunnen + Awaren*).

47. Bohumila Zástěrová, Beitrag zur Diskussion über den Charakter der Beziehungen zwischen Slawen und Awaren, στο *Actes du XII Congrès International d'Études Byzantines*, τόμ. Β', Αχρίδα 1961 (Βελιγράδι 1964), σ. 241-247, κ. εδῶ 246-247. I. Bóna, «Ein Vierteljahrhundert Völkerwanderungszeitforschung in Ungarn (1945-1969)», *AAASH* 23 (1971) 265-336, κ. εδῶ 303-304. Čilinská, *Beziehungen*, σ. 51-52.

παρέμεναν στη σημερινή Ουγγαρία⁴⁸. Η αλλαγή των ταφικών εθίμων στη νοτιοδυτική Σλοβακία τον 7ο και 8ο αιώνα, όπου η καύση των νεκρών αντικαταστάθηκε από τις ταφές, αποδίδεται κατά κανόνα στους Αβάρους. Ταυτόχρονα επισημαίνονται αρκετές αναλογίες στον υλικό πολιτισμό της περιοχής με το κέντρο του αβαρικού χαγανάτου, μεταξύ Δούναβη και Τισσού⁴⁹. Οι αλλαγές αυτές έχουν συνδεθεί, κυρίως από Σλοβάκους αρχαιολόγους, και με τη διάδοση του χριστιανισμού μέσω των ιρλανδοσκωτικών ιεραποστολών και του βαυαρικού κλήρου⁵⁰, ενώ η αμφισβήτηση του κοινού υλικού πολιτισμού επικεντρώνεται στη διαφοροποίηση της τροχήλατης και διακοσμημένης σλαβικής κεραμικής τύπου *Δούναβη* από τους τύπους που απαντούν στο κέντρο του Αβαρικού χαγανάτου⁵¹. Αλλαγές, που συνδέονται με κοινωνικές μεταβολές και εγκατάσταση νέων πληθυσμών, παρατηρούνται επίσης στον υλικό πολιτισμό της Μοραβίας, ενώ αρκετά αβαρικά ευρήματα, τα οποία προέρχονται κυρίως από επιδράσεις ή συναλλαγές, απαντούν και στη Βοημία, όπως ελάσματα ζώνης, κοσμήματα (ενώτια, περιδέραια, δακτυλίδια), όπλα και αντικείμενα ιπποσκευής (ιμάντες, χαλινάρια, σπιρούνια, αναβολείς)⁵².

Η ειρηνική συμβίωση Αβάρων και Σλάβων στην Κεντρική Ευρώπη αντικατοπτρίζεται στη δημιουργία μεγαλύτερων οχυρωμένων εγκα-

48. H. Mitscha-Märheim, *Dunkler Jahrhunderte goldene Spuren*, Βιέννη 1963, σ. 142-143. A. Avenarius, «Die Konsolidierung des Awarenkhanates und Byzanz im 7. Jahrhundert», *Βυζαντινά* 13/2 (1985) 1019-1029. Bálint, *Steppe*, σ. 161, 167. M. Parczewski, «Rekonstruierungsversuch der Besiedlungsgeschichte der frühmittelalterlichen Slowakei», *Acta Archaeologica Carpathica* 15 (1975) 31-55, κ. εδῶ. 36 (στο εξής: Parczewski, Rekonstruierungsversuch).

49. J. Zábajník, «On the problems of settlements of the Avar Khaganate Period in Slovakia», *Archeologické Rozhledy* 40 (1988) 401-437. Parczewski, Rekonstruierungsversuch, σ. 37-38. S. Brather, *Archäologie der westlichen Slawen. Siedlung, Wirtschaft und Gesellschaft im früh- und hochmittelalterlichen Ostmitteleuropa*, Βερολίνο 2001, σ. 260. Bálint, *Steppe*, σ. 182.

50. Bl. Darina Bialeková, «Das Gebiet der Slowakei vom Zusammenbruch des awarischen Kaganats bis zur Entstehung Grossmährens», στο *Central Europe in 8th-10th Centuries. Mitteleuropa im 8.-10. Jahrhundert. International Scientific Conference, Bratislava October 2-4, 1995*, έκδ. D. Čaplovič - J. Dorul'a (Ministry of Culture of the Slovak Republic in the cooperation with the Slovak Academy of Sciences), Μπρατισλάβα 1997, (- στο εξής: *Central Europe*), σ. 31-39 κ. εδῶ 35-36 (στο εξής: Bialeková, Slowakei).

51. Zlata Čilinská, «Die Slawen am Nordrand des awarischen Kaganats», στο *Actes du XIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques, Bratislava, 1-7 Septembre 1991 (Μπρατισλάβα 1993)*, έκδ. J. Pavuk, τόμ. IV, σ. 273-278. (στο εξής: Čilinská, Nordrand). Εναντίον της διάκρισης βλ. Bálint, *Steppe*, σ. 181.

52. Profandová, Awarische Funde, σ. 606-657. L. Poláček, Die slawische Besiedlung nördlich der awarischen Siedlungsgrenzen, στο *Katalog Hunnen + Awaren*, σ. 328.

ταστάσεων στη διάρκεια του 8ου αιώνα, ως αποτέλεσμα μίας νέας κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης. Τέτοιες νέες, μικτές εθνολογικά, εγκαταστάσεις εμφανίσθηκαν περισσότερο στη Σλοβακία, όπως π.χ. στη σημερινή Μπρατισλάβα⁵³. Ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα επίσης των νέων συνθηκών συμβίωσης και οικιστικής ανάπτυξης αποτελούν τα ευρήματα του Mikulčice στον τσεχικό Μοράβα, τα οποία είναι τα σημαντικότερα βόρεια του Μέσου Δούναβη για τον 8ο αιώνα και χαρακτηρίζονται κυρίως από τη νομαδική χυτή τεχνική στη μεταλλοτεχνία και την τροχήλατη σλαβική κεραμική. Τα πολυάριθμα ευρήματα αναβολέων που εντοπίστηκαν στο Mikulčice, καθώς και τα ελάσματα ζώνης και ιπποσκευής «αβαρικού» τύπου, δείχνουν την εμφάνιση μίας ανώτερης κοινωνικής τάξης, ενώ σε αντίθεση με άλλες εγκαταστάσεις του 8ου αιώνα, δεν υπάρχουν ημιυπόγειες κατοικίες αλλά οικοδομική δραστηριότητα στην επιφάνεια. Τα παραπάνω ευρήματα, ασφαλή τεκμήρια για τον πυκνό εποικισμό του Mikulčice, αντικατοπτρίζουν τον λεγόμενο «προμοραβικό» πολιτισμό (τελευταίο τέταρτο του 7ου και 8ος αι.), ο οποίος διαφέρει σημαντικά από τον πολιτισμό της μετανάστευσης των λαών αλλά και των πρώιμων Σλάβων⁵⁴.

Τα ευρήματα που μαρτυρούν την συμβίωση των δύο λαών είναι αρκετά και στον χώρο της ανατολικής Κάτω Αυστρίας, όπου σε αρκετά κοιμητήρια του 8ου αιώνα διακρίνεται σλαβικός πληθυσμός που ζούσε υπό αβαρική κυριαρχία και είχε υιοθετήσει τα έθιμα και την ενδυμασία των Αβάρων⁵⁵. Επίδραση του ύστερου αβαρικού πολιτισμού παρατηρείται ακόμη στην Κροατία⁵⁶. Στη βορειοδυτική Σλοβακία καθώς και σε άλλες περιοχές της χώρας με μικρότερη επίδραση από τους Αβάρους παρατηρείται συνέχεια των σλαβικών ταφικών εθίμων ή συνύπαρξη ταφών και τεφροδόχων αγγείων⁵⁷, ενώ ιδιαίτερη περίπτωση μίξης πολιτισμικών στοιχείων αποτελεί η ταφή αρ. 34 στο Bernolákovno (στα περίχωρα της Μπρατισλάβα), όπου δίπλα στον σκελετό

53. Čilinská, *Beziehungen*, σ. 53. Bialeková, *Slowakei*, σ. 34-35.

54. L. Poláček, Mikulčice im 8. Jahrhundert, στο *Katalog Hunnen + Awaren*, σ. 329-330. Του ίδιου, Zum Stand der siedlungsarchäologischen Forschung in Mikulčice, στο *Frühmittelalterliche Machtzentren in Mitteleuropa. Mehrjährige Grabfunden und ihre Auswertung (Symposion Mikulčice, 5.-9. September 1999)*, έκδ. Č. Staňa - L. Poláček, Μπρνο 1996, σ. 213-260, κ. εδῶ 229-233. Profandová, *Awarische Funde*, σ. 671-689.

55. H. Friesinger, *Die Slawen in Niederösterreich*, S. Pölten - Βιέννη 1976, σ. 13-14. Pohl, *Beziehungen*, σ. 348. Βλ. επίσης τη μελέτη του F. Daim, *Die Awaren in Niederösterreich*, S. Pölten 1977.

56. Courta, *Southeastern Europe*, σ. 102.

57. Parczewski, *Rekonstruierungsversuch*, σ. 43. B. Chropovský, «Bemerkungen zum Bestattungsritus des 8.-10. Jh. in der Slowakei», στο *Central Europe*, σ. 61-66, κ. εδῶ 64 (στο εξής: Chropovský, *Bestattungsritus*).

του ίππου εντοπίστηκε αγγείο με την τέφρα του ιππέα⁵⁸. Μία ακόμη παράμετρος της συμβίωσης των δύο λαών μπορεί να επισημανθεί στο επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας. Μετά το 630 περίπου οι νέες συνθήκες στο Αβαρικό χαγανάτο, αποτέλεσμα της εσωτερικής κρίσης που ακολούθησε την ήττα του 626, οδήγησαν μέρος του αβαρικού πληθυσμού σε μονιμότερη εγκατάσταση και στροφή προς την καλλιέργεια της γης⁵⁹. Το γεγονός ότι οι Σλάβοι ήταν κατεξοχήν καλλιεργητές⁶⁰ είχε πιθανόν κάποιο ρόλο στην προσαρμογή των νομάδων-πολεμιστών σε έναν νέο τρόπο ζωής, ο οποίος δεν στηριζόταν στον ετήσιο φόρο μίας άλλης δύναμης ή τη λεία από τις επιδρομές. Υπό τις ίδιες συνθήκες μπορεί να ερμηνευθεί και η πιθανή υιοθέτηση από τους Αβάρους ενός «ανατολικοευρωπαϊκού» τύπου κατοικίας ο οποίος έχει τα χαρακτηριστικά των ημιυπόγειων κατοικιών των Σλάβων, όπως προκύπτει από σχετικά ευρήματα του 7ου αιώνα στην Παννονία⁶¹.

Η συμβίωση και οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ Σλάβων και Αβάρων σε έναν σχεδόν ομοιόμορφο πολιτισμικό χώρο είναι επόμενο να δημιουργούν πολλά προβλήματα στην απόδοση «εθνικής ταυτότητας» στα ευρήματα. Σύμφωνα με τον W. Pohl, «οι αβαρικές ζώνες και τα όπλα σε μία ταφή θα μπορούσαν να ανήκουν σε κάποιον που μιλούσε σλαβικά και θεωρούσε τον εαυτό του Βούλγαρο, ειδικά στην περιφέρεια του Αβαρικού χαγανάτου»⁶². Ωστόσο, ο 9ος αιώνας σήμανε τη σταδιακή αφομοίωση και των Αβάρων της Παννονίας από τους Σλάβους, σε συνάρτηση με την υποταγή των Αβάρων στον Καρλομάγνο το 796, γεγονός που αναζωπύρωσε τις παλαιές διενέξεις των δύο πλευρών⁶³. Το 803 ο *Τουδούνος* (ή *Zodan*), μετά την αποτυχία της εξέγερσής του, δήλωσε υποταγή στους Φράγκους στο Ρέγκενσμπουργκ έχο-

58. L'udmila Kraskovská, «Pohrebisko v Bernolákove», *Slovenská Archaeológia* 10 (1962) 425-476. Čilinská, Nordrand, σ. 277, η οποία αποδίδει το συγκεκριμένο ταφικό έθιμο (την ταφή του αλόγου) και στους Σλάβους. Chronopovský, Bestattungsritus, σ. 64. J. Zábojňák, *Slovensko a avarský kaganát*, Μπρατισλάβα 2004, σ. 77.

59. Pohl, *Awaren*, σ. 282, 286.

60. Φ. Μαλιγκούδης, *Σλάβοι στη Μεσαιωνική Ελλάδα*, Θεσσαλονίκη 1991, σ. 17-44. Barford, *Slavs*, σ. 153-159.

61. I. Bóna, «Abriss der Siedlungsgeschichte Ungarns im 5.-7. Jahrhundert und die Awarensiedlung von Dunaujváros», *Archeologické Rozhledy* 20/5 (1968) 616-617.

62. W. Pohl, «Telling the Difference: Signs of Ethnic Identity», στο *Strategies of Distinction. The Construction of Ethnic Communities, 300-800*, έκδ. W. Pohl - H. Reimitz, Λέυδεν 1998, σ. 42. S. Brather, *Ethnische Interpretationen in der Frühgeschichtliche Archäologie. Geschichte, Grundlagen und Alternativen*, Βερολίνο 2004, σ. 318.

63. Čilinská, *Beziehungen*, σ. 53.

ντας στην ακολουθία του πολλούς Σλάβους⁶⁴. Το 805 ο *capcanus* Θεόδωρος εμφανίστηκε στο Άαχεν και ζήτησε να εγκατασταθεί στη βορειοδυτική Παννονία (inter Sabariam et Carnuntum), καθώς δεν μπορούσε να αντιμετωπίσει τις επιθέσεις των Σλάβων⁶⁵. Το 811 οι Φράγκοι επενέβησαν για να τερματιστούν οι διενέξεις μεταξύ Αβάρων και Σλάβων και οδήγησαν τις αντιπροσωπείες των δύο πλευρών στο Άαχεν⁶⁶. Τέλος, το 822 αναφέρεται για τελευταία φορά αβαρική πρεσβεία στους Φράγκους, ανάμεσα σε πολλούς σλαβικούς λαούς⁶⁷. Οι Αβαροι αναμίχθηκαν με τους Σλάβους και άλλους λαούς σε νέες τοπικές ενώσεις, οι οποίες δεν απέκτησαν κάποιο συγκεκριμένο όνομα. Γύρω στο 870 η *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* αναφέρεται στον «λαό που κατάγεται από Ούννους (Αβάρους) και Σλάβους», για να δηλώσει τους κατοίκους της Παννονίας⁶⁸. Ακόμη, στα τέλη του 9ου αιώνα ο Notker του St. Gallen, περιγράφοντας τους αβαρικούς πολέμους του

64. Einhardi, *Annales*, a. 741-829, έκδ. G. H. Pertz, MGH, *Scriptores I*, Αννόβερο 1826 (στο εξής: MGH SS I), σ. 124-218, κ. εδώ α. 803, σ. 191: «Quibus reversis, obviam illis ad Reganesburch venit. Ibi etiam cum illis Zodan princeps Pannoniae veniens, imperatori se tradidit. Multi quoque Sclavi et Huni in eodem conventu fuerunt, et se cum omnibus quae possidebant imperatoris dominio subdiderunt» (στο εξής: Einhardi, *Annales*). Pohl, *Awaren*, σ. 322. Ch. R. Bowlus, *Franks, Moravians and Mayars. The Struggle for the Middle Danube, 788-907*, Φιλαδέλφεια 1995, σ. 57 (στο εξής: Bowlus, *Franks*). K. Polek, *The Political and Military Relations between the Charlemagne's Frankish Empire and Avarian Khanate*, στο *Central Europe*, σ. 46-52 κ. εδώ 49 (στο εξής: Polek, *Military Relations*).

65. Einhardi, *Annales*, a. 805, σ. 192: «Non multo post capcanus, princeps Hunorum, propter necessitatem populi sui imperatorem adiit, postulans sibi locum dari ad habitandum inter Sabariam et Carnuntum, quia propter infestationem Sclavorum in pristinis sedibus esse non poterat. Quem imperator benigne suscepit —erat enim capcanus christianus nomine Theodorus— et precibus eius annuens muneribus donatum redire permisit». Βλ. επίσης *Annales Fuldenses*, MGH SS I, σ. 337-415, κ. εδώ 353. Čilinská, *Beziehungen*, σ. 53. Pohl, *Awaren*, σ. 205, 322. Bowlus, *Franks*, σ. 57. Polek, *Military Relations*, σ. 49.

66. Einhardi, *Annales*, a. 811, σ. 199: «alterum in Pannonias ad controversias Hunorum et Sclavorum finiendas ... Canizauci princeps Avarum, et Tudun, et alii primores ac duces Sclavorum circa Danubium habitantium». Čilinská, *Beziehungen*, σ. 53. Pohl, *Awaren*, σ. 304, 323. Bowlus, *Franks*, σ. 60. Polek, *Military Relations*, σ. 49.

67. Einhardi, *Annales*, a. 822, σ. 209: «In quo conventu omnium orientalium Sclavorum, id est Abodritorum, Soraborum, Wilzorum, Beheimorum, Marvanorum, Praedene-centorum, et in Pannonia residentium Abarum legationes cum muneribus ad se directas audivit». Pohl, *Awaren*, σ. 324. Bowlus, *Franks*, σ. 92-93. Polek, *Military Relations*, σ. 49.

68. *Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weissbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien*, έκδ. H. Wolfram, Βιέννη - Γκρατς 1979, 6. σ. 46. «Populus qui remansit de Hunnis et Sclavis in illis partibus». Pohl, *Awaren*, σ. 325.

Καρλομάγνου, χρησιμοποιεί το όνομα *Winidi*, ενδεικτικό της αφομοίωσης που είχε επέλθει από τους Σλάβους⁶⁹. Από την άλλη πλευρά, τα αρχαιολογικά ευρήματα στην Παννονία δείχνουν έναν ιδιαίτερο μεικτό πολιτισμό για το διάστημα μεταξύ των φραγγικών πολέμων και της ουγγρικής εγκατάστασης (896)⁷⁰, ο οποίος σχετίζεται με τους «Αβαροσλάβους» και τη συμβίωσή τους στον Μέσο Δούναβη.

Συνοψίζοντας το πλαίσιο των σχέσεων μεταξύ των Σλάβων και των Αβάρων παρατηρούμε ότι η πρώτη φάση τους (μέσα 6ου - περ. μέσα 7ου αι.) χαρακτηρίζεται κυρίως από τη συνεργασία σε στρατιωτικό επίπεδο και την ένταξη των υποτελών Σλάβων τόσο στη στρατιωτική οργάνωση των Αβάρων όσο και στο οικονομικό σύστημα της νομαδικής κοινωνίας τους, με σαφή διάκριση ανάμεσα στον κυρίαρχο-πολεμιστή και τον υποτελή-καλλιεργητή. Το κύριο μέρος των επιδράσεων αυτής της φάσης σχετίζεται με την υιοθέτηση εκ μέρους των Σλάβων, υποτελών ή ανεξάρτητων φύλων, αρκετών στοιχείων της αβαρικής πολεμικής τέχνης. Η δεύτερη φάση (μέσα 7ου-μέσα 9ου αι.), συνδεδεμένη ιστορικά με τη μέση και την ύστερη αβαρική περίοδο (ως το 810 περίπου), χαρακτηρίζεται από την ειρηνική συμβίωση των δύο λαών, για την οποία καθοριστικό ρόλο είχαν αφενός οι αβαρικές εγκαταστάσεις σε περιοχές με σλαβικό πληθυσμό και αφετέρου η αλλαγή των συνθηκών στο κέντρο και την περιφέρεια του Αβαρικού χαγανάτου, η οποία οδήγησε στη σταδιακή προσαρμογή των Αβάρων από τον νομαδισμό στη μόνιμη εγκατάσταση. Οι διακριτοί ρόλοι κυρίαρχου και υποτελούς έδωσαν στον χώρο της αβαρικής επέκτασης τη θέση τους στην ανάπτυξη κοινών πολιτισμικών στοιχείων και νέων οικισμών, όπου η ανώτερη τάξη των Σλάβων, πιθανότατα και ευρύτερα κοινωνικά

69. Notkeri Balbuli, *Gesta Karoli Magni Imperatoris*, έκδ. H. F. Haefele, MGH, *Scriptores Rerum Germanicarum* N. S. 12, Βερολίνο 1959, II, 12, σ. 75: «Is itaque cum in comitatu caesaris Bemanos, Wiltzos et Avaros in morem prati secaret, et in avicularum modum de hastili suspenderet, domum victor reversus et a torpentibus interrogatus, qualiter ei in regione Winidum complaceret, illos dedignatus hisque indignatus aiebat». Pohl, *Awaren*, σ. 325.

70. A. Kollautz - H. Miyakawa, *Geschichte und Kultur eines völkerwanderungszeitlichen Nomadenvolkes. Die Jou-Jan der Mongolei und die Awaren in Mitteleuropa*, τόμ. I, Klagenfurt 1970, σ. 185. Balint, *Steppe*, σ. 184. B. M. Szöke, «The Question of Continuity in the Carpathian Basin of the 9th Century A. D.», *Antaeus* 19-20 (1990-1991) 150-154. Για τη συνύπαρξη ταφικών εθίμων (τεφοδόχων αγγείων και ταφών) σε κοιμητήρια της Τρανσυλβανίας τον 8ο και 9ο αιώνα, βλ. M. Rusu, «Avars, Slavs Romanic Population in the 6th-8th Centuries», στο *Relations between the Autochthonous Population and the Migratory Peoples*, έκδ. M. Constantinescu - Ș. Pascu - P. Diaconu, Βουκουρέστι 1975, σ. 123-153, κ. εδώ 140-141.

στρώματα, υιοθέτησαν στοιχεία του οπλισμού και της ενδυμασίας των Αβάρων. Από την άλλη πλευρά, φαίνεται ότι η πλειονότητα του σλαβικού πληθυσμού, πριν αφομοιώσει τους Αβάρους εποίκους στην περιφέρεια αλλά και τα κατάλοιπα του Αβαρικού χαγανάτου στην Παννονία, είχε συμβάλει στην προσαρμογή των νομάδων στον «σλαβικό» τρόπο ζωής (καλλιέργεια της γης και χρήση ημιυπόγειων κατοικιών). Πληροφορίες δυτικών πηγών, αλλά και αρχαιολογικά ευρήματα του 8ου και 9ου αιώνα, που μαρτυρούν την μίξη των πολιτισμικών στοιχείων, επιτρέπουν τη χρήση του όρου «Αβαροσλάβοι» για τους φορείς ενός εφήμερου πολιτισμού στην Κεντρική Ευρώπη και όχι για τις κοινές επιθέσεις των Σλάβων και των Αβάρων τον 6ο και 7ο αιώνα. Αυτοί οι «Αβαροσλάβοι» πρέπει να διακριθούν από τους *fili Hunnorum* του Φρεδεγάριου, καθώς οι τελευταίοι δεν σχετίζονται με ειρηνική συμβίωση και κοινά πολιτισμικά στοιχεία, αλλά με την επιβολή βίας προς τους υποτελείς Σλάβους, η οποία οδήγησε στην εξέγερση του Σάμο.

Abstract

Aspects of coexistence, collaboration, and cross-influence between the Avars and the Slavs, 6th-9th c. A.D.

The relations between the Avars and the Slavs are characterized by diversity on political, social and cultural level. This paper aims at examining issues of coexistence, collaboration, and cross-influence between the Avars and the Slavs. It discusses, in particular, the collaboration of independent or subordinated Slavic tribes with the Avars in military operations; the confusion of their names in written sources; the role of the subordinated Slavs in the Avar chaganate and army; the use of the term «Avaroslavs»; the Avar influence on Slavic weaponry and burial customs. It also studies the Avar rule over Slavic tribes and the revolts against the Avars; the mixed «Avaroslavic» populations from the mid-seventh to the ninth century in Central Europe; the common cultural elements with regard to the development of some civil settlements; finally, the gradual assimilation of the Avars by the Slavs subsequent to the subjugation of the Avar chaganate to the Franks.

